

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до виконання та захисту курсових робіт
з навчальної дисципліни «Вікова психологія»**

Підготував: доцент кафедри
психології,
кандидат психологічних наук, доцент
Щербата В.Г.

Обговорено та схвалено на засіданні
методичної ради Академії
« ____ » _____ 20__ року, протокол № ____

ЗМІСТ

Вступ	3
1. Загальні вимоги	3
2. Послідовність етапів виконання курсової роботи.....	4
3. Стилiстичнi особливостi наукових робiт.....	11
4. Основнi технiчнi вимоги оформлення курсової роботи.....	13
5. Захист курсової роботи.....	14
6. Орієнтовні теми курсових робіт із вікової психології.....	14
Додатки	16

ВСТУП

Одним з важливих етапів процесу підготовки висококваліфікованих спеціалістів є написання та захист курсових робіт. Курсова робота є кінцевим результатом самостійної індивідуальної навчальної діяльності курсанта, студента, слухача, науковим дослідженням, яке підводить підсумки вивчення ним дисципліни «Загальна психологія», що передбачена навчальним планом підготовки за галуззю 053 «Психологія» на другому курсі (3 семестр).

У процесі виконання курсових робіт курсанти та студенти оволодівають прийомами підбору, систематизації та правильного використання літературного матеріалу, вмінням правильно аналізувати зібрані матеріали, робити висновки й узагальнення. У них поступово формується і розвивається наукове мислення, виробляються навички самостійного письмового викладання та оформлення результатів науково-дослідної роботи.

Мета даних методичних вказівок допомогти курсантам та студентам правильно вибрати тему курсової роботи, скласти план, написати текст, оформити результати дослідження.

Знання вимог і дотримання порад, викладених у даних методичних рекомендаціях, дозволять курсантам та студентам уникнути багатьох помилок при написанні й оформленні курсової роботи та в цілому сприятиме її якісному виконанню.

Метою виконання курсової роботи є удосконалення психологічних знань з окремих тем; навчання застосуванню цих знань для вирішення прикладних завдань; формування умінь і навичок самостійного психологічного дослідження; набуття вмінь і навичок практичної психологічної роботи.

У процесі виконання курсової роботи курсант, студент, слухач у відповідності до кваліфікаційних вимог повинен проявити:

- знання з відповідної навчальної дисциплін, які розкривають теоретичні основи;
- вміння відбирати, систематизувати та обробляти інформацію у відповідності до цілей дослідження;
- вміння узагальнювати наукову інформацію та обґрунтовувати висновки;
- вміння добирати необхідний методичний інструментарій відповідно до предмету дослідження.

1. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ

- **Науковість**, що передбачає творчий підхід до обраної теми, правильне та глибоке висвітлення всіх її аспектів, усвідомлення результатів дослідження та вміння робити узагальнення, висновки та рекомендації щодо

вдосконалення досліджуваної проблеми. *Науковий рівень курсової роботи визначається не її обсягом, а якістю*, тобто її науково-теоретичним рівнем і практичною значущістю. Автор повинен не голослівно відстоювати положення, які висуває у роботі, чи перераховувати чужі точки зору, а дати критичний аналіз матеріалу, зробити чіткі й логічні висновки.

- **Логічність викладення матеріалу.** Усі розділи роботи та ілюстративний (статистичний) матеріал повинні бути взаємопов'язаними між собою.

- **Самостійність виконання курсової роботи.** Курсант (студент) виконує курсову роботу одноосібно; використання джерел передбачає не механічне їх переписування, а відбір необхідних фактів і даних для самостійного аналізу та характеристики досліджуваного питання теми, повинно сприяти більш глибокому обґрунтуванню висновків.

- **Грамотність, культура та правильність оформлення.** Робота повинна бути акуратною, не мати стилістичних та орфографічних помилок.

- **Основний обсяг курсової роботи** повинен становити 30-35 друкованих сторінок без додатків. Значне перевищення встановленого обсягу свідчить про те, що курсант (студент) не вміє відібрати головного, найбільш суттєвого. Разом з тим, занадто малий обсяг роботи не дозволяє достатньо повно розкрити тему.

- **Пропорційність обсягу всіх структурних частин роботи.** Зокрема, вступ і висновки в сумі не повинні перевищувати 20 відсотків її загального обсягу.

Курсова робота, яка не відповідає вимогам щодо змісту (виконана не самостійно чи як результат простого переписування джерел) та оформлення, не містить обґрунтованих висновків повертається курсанту (студенту) для доопрацювання. У разі не дотримання встановлених термінів робота до захисту не допускається.

2. ПОСЛІДОВНІСТЬ ЕТАПІВ ВИКОНАННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Якщо детально розглянути процес будь-якого повноцінного наукового психологічного дослідження, то можна виділити певні етапи. Проаналізуємо сутність кожного з них.

1. **Вибір теми та схвалення її на кафедрі.** Перед тим, як вибрати тему курсової роботи, курсант (студент) повинен урахувати: власний інтерес до певної наукової проблеми; ступінь особистого ознайомлення з обраною для дослідження темою; характер та обсяг практично доступних для використання літературних, статистичних та інших джерел і матеріалів. Курсанту (студенту) надається право на протязі чотирьох тижнів самостійно

вибрати тему із запропонованого переліку курсових робіт. Якщо жодна з тем представлених для написання курсової роботи не зацікавила курсанта (студента), він має право самостійно обрати тему роботи та затвердити її на кафедрі. Після того, як курсант (студент) вибрав тему курсової роботи, вона затверджується кафедрою, йому призначається науковий керівник, який визначає загальний напрям роботи, оцінює результати окремих етапів її виконання.

2.Складання календарного графіку виконання роботи. Після затвердження теми курсант (студент) у найкоротший термін повинен скласти календарний графік виконання курсової роботи й узгодити його з науковим керівником. Календарний графік має бути реальним. Чітке дотримання термінів виконання роботи дозволить своєчасно закінчити курсову, врахувати зауваження керівника, усунути недоліки, здати її на кафедру та вийти на захист. Організація курсантом (студентом) часу на розробку теми не входить до обов'язків наукового керівника. Це справа самого курсанта (студента).

3. Добір і опрацювання літератури. Для написання якісної курсової роботи потрібен ретельний і обміркований добір літератури, складання загальної бібліографії. Ознайомлення з літературою здійснюється під час вивчення теми у ході навчального процесу. Далі, під час написання курсової роботи проводиться систематизація джерел.

До складу бібліографії мають бути віднесені вітчизняні та міжнародні нормативні матеріали, підручники, навчальні посібники, довідники, збірники, словники, енциклопедії, монографії, матеріали наукових конференцій, журнальні та газетні статті тощо.

Вивчення літератури та дослідження проблеми повинні проводитись в історичному аспекті - від історії питання, його теоретичних засадах, до сучасного етапу, практичної реалізації, перспектив розвитку. Це дозволяє вивчити явище чи проблему в динаміці, виявити тенденції розвитку, науково спрогнозувати її.

Після підбору літератури слід розпочинати її вивчення, систематизацію, конспектування. Виконуючи цю роботу, необхідно пам'ятати, що вивчення – це не лише механічне засвоєння інформації, а й активний творчий процес, спрямований на вирішення поставлених завдань. Працюючи над тією чи іншою монографією чи статтею, слід конспектувати основні положення, точки зору, висновки та обґрунтування. Кожну виписку рекомендується робити на окремих аркушах із зазначенням всіх вихідних даних видання, що дасть змогу зробити правильне посилання на джерело.

Під час роботи над теоретичним матеріалом курсант (студент) повинен зуміти дати аналіз прочитаної праці, критично розібрати концепції автора, відзначивши їх сильні та слабкі сторони. Особливу увагу слід звернути на питання, що не знайшли висвітлення у сучасній літературі чи були лише наміченими у працях дослідників. Якщо з даної проблеми існує декілька точок зору, то автор курсової роботи повинен коротко викласти кожную з них,

дати їм критичну оцінку й обґрунтувати, чому він дотримується тієї чи іншої концепції, або висунути та довести власну точку зору.

Слід пам'ятати, що якісне написання курсової роботи забезпечується використанням (вивченням) достатньої кількості джерел. Необхідно ознайомитись з такими видами наукової літератури, як: наукові монографії, статті у наукових журналах та збірниках тощо.

Наукові монографії – книги, присвячені певній науковій проблемі, написані одним або декількома авторами. Перелік монографій визначається в ході роботи з бібліотечним каталогом. Необхідно ознайомитись, по-перше, з найбільш відомими “класичними” джерелами (праці видатних вітчизняних та зарубіжних дослідників), та, по-друге, з новими джерелами, які були надруковані за останні роки.

Статті у наукових журналах та збірниках містять опис та результати проведених теоретичних або емпіричних досліджень з певної проблеми. Цей вид джерел є більш оперативним, ніж монографії, адже надрукувати статтю досліднику легше, ніж написати велику книгу. Крім того, в ході теоретичного аналізу деяких специфічних, малодосліджених проблем, можна виявити відсутність будь-яких монографій, і тоді наукові статті стають основним джерелом. Найбільш корисним є ознайомлення з наступними науковими журналами та збірниками: *«Вопросы психологии»*, *«Психологический журнал»*, *«Мир психологи»*, *«Вестник Московского университета. Серия 14. Психология»*, *«Психология і суспільство»*, *«Психологический журнал»*, *«Социологические исследования СОЦИС»*, *«Практична психологія та соціальна робота»*, *«Соціальна психологія»*, *«Педагогіка та психологія»*, *«Практична психологія та соціальна робота»*, *“Вісник ЧДПУ. Серія: психологічні науки” та ін.*

Крім вищевказаних джерел, корисними можуть бути матеріали, розміщені на відповідних наукових сайтах у Інтернет-мережі (перелік адрес деяких сайтів наведений нижче)

Електронна адреса в WWW	Зміст
www.apa.org	Офіційна сторінка Американської Психологічної Асоціації (АПА)
www.wesleyan.edu / spn /	Social Psychology Network – Міжнародна мережа з соціальної психології
www.psychol.ras.ru	Інститут психології Російської Академії Наук
www.psy.msu.ru	Сайт факультету психології Московського державного університету імені М.В.Ломоносова
www.psy.ru.ru	Сайт факультету психології Санкт-Петербурзького державного університету
www.socd.univ.kiev.ua	Сайт факультету психології та соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
www.nbuv.gov.ua	Сайт Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського
www.voppsy.ru	Сайт редакції журналу "Вопросы психологии"
www.imaton.spb.su / pg	Сайт редакції "Психологической газеты"
www.nsu.ru / psych / internet /	Психологічна мережа російського Інтернету

4. Складання плану курсової роботи. Одним з суттєвих питань підготовки курсової роботи є складання плану, без якого неможливо глибоко проникнути в суть досліджуваної проблеми. Робота над складанням плану, як правило, поділяється на два етапи. Спочатку складається попередній план, який необхідно погодити з науковим керівником, визначаються основні напрями дослідження, коло питань, необхідних для повного висвітлення обраної теми. Після вивчення джерел план корегується, відшліфовуються формулювання питань. План курсової роботи повинен бути *логічним, послідовним та* містити не менше двох розділів.

5. Написання тексту курсової роботи. Курсова робота повинна мати такі **структурні елементи**:

- **титульний аркуш** курсової роботи оформлюється за встановленою формою (див. додаток А);
- **зміст** повинен містити назви всіх структурних елементів, заголовки та підзаголовки (за їх наявності) із зазначенням нумерації та номери їх початкових сторінок (додаток Б);
- **основну частину**, яка складається з таких компонентів:

ВСТУП (обсяг 2-3 сторінки). У ньому подається загальна характеристика курсової роботи в такій послідовності:

Актуальність теми (обґрунтування вибору теми дослідження). Розкрити шляхом критичного аналізу та порівняння з відомими підходами до розв'язання суті проблеми, обґрунтувати доцільність роботи з урахуванням ступеня її розробки, вказуючи, які завдання вирішено, які прогалини знань існують; зазначити, які вчені та спеціалісти займаються обраною тематикою, у чому полягають основні здобутки попередніх дослідників теми. Основними факторами актуальності можуть бути такі: тема у цілому недостатньо досліджена у психологічній науці; тема відносно добре досліджена західними фахівцями, але не досліджувалась (або мало досліджувалась) у вітчизняній науці (у найбільшій мірі це стосується вивчення соціально-психологічних проблем); тема зачіпає важливі соціальні проблеми (наприклад, розвиток особистості, злочинна поведінка, підвищення продуктивності праці тощо).

✓ **Мета дослідження** – це формулювання тієї кінцевої цілі (або цілей), яку автор дослідження бажає досягти. Мета роботи переплітається з її назвою і повинна чітко вказувати, що саме розв'язується в курсовій роботі (можливі такі формулювання: «виявлення закономірностей...», «обґрунтування», «виявлення зв'язку...», «розробка та апробація ...» тощо). Наприклад, якщо темою роботи є “Темперамент як фактор швидкості мислительних процесів”, то метою буде “Виявлення взаємозв'язку між швидкістю вирішення інтелектуальних завдань та типом темпераменту людини”

✓ **Об'єкт дослідження** – це та область об'єктивно існуючого наукового психологічного знання (сфера психіки), у рамках якої знаходиться те, що буде досліджуватися.

- ✓ *Предмет дослідження* – це частина об’єкта дослідження, яка власне і досліджується (тобто, предмет – більш вузька область дослідження порівняно з об’єктом). Предмет дослідження повинен відповідати обраній темі. В якості предмету вказуються ті конкретні особливості (сторони) об’єкта, що досліджуються у даному випадку. Наприклад під час виконання дослідження на тему “Темперамент як фактор швидкості мислительних процесів” об’єктом виступають процеси мислення, а предметом – зв’язок між швидкістю мислення та темпераментальними особливостями людини
- ✓ *Завдання дослідження* – це ті завдання, за допомогою яких може бути досягнута мета дослідження. Вони мають бути розкриті в підрозділах відповідних розділів курсової роботи. Наприклад, стосовно теми “Темперамент як фактор швидкості мислительних процесів” завдання можуть бути такі:
 - 1.Проведення теоретичного аналізу феноменів темпераменту та мислення;
 - 2.Підготовка та проведення емпіричного дослідження швидкості вирішення завдань особами, які мають однаковий рівень IQ, але різні типи темпераменту.
 - 3.Виявлення шляхом математико-статистичного аналізу результатів рівня кореляції між вказаними факторами
- ✓ *Теоретико-методологічні основи дослідження:* зазначаються ті принципи і підходи, на які спиралися при проведенні дослідницької роботи. Також необхідно вказати авторів кожного підходу (для емпіричної роботи)
- ✓ *Методи дослідження* (курсowa робота з загальної психології має теоретичний характер, тому слід перерахувати використані теоретичні методи дослідження). перерахувати використані методи теоретичного, емпіричного дослідження, методи математико-статистичної обробки) для емпіричної
- ✓ *Характеристика вибірки дослідження.* У даному пункті зазначаються характеристики учасників, які брали участь в емпіричному дослідженні (їх кількість, вік, статеві характеристики (залежно від теми). Зазначається, де саме і коли проходило дослідження Кількість досліджуваних в ході емпіричного дослідження – не менше 20 осіб.
- ✓ *Структура курсової роботи.* Слід перерахувати всі складові роботи (вступ, розділи, висновки, перелік використаних джерел (вказати кількість найменувань) і додатків) та дати характеристику основним розділам (наприклад «Перший розділ присвячено...», «У другому розділі висвітлюються...»). Список використаних джерел повинен містити не менше 20);

РОЗДІЛИ КУРСОВОЇ РОБОТИ. В курсових та кваліфікаційних роботах з психології повинно бути не менше двох 1-2 теоретичних розділи (так звана “теоретична частина”) та 1-2 емпіричних розділи (“емпірична частина”).

У теоретичних розділах автор здійснює аналіз наукових джерел по темі дослідження (які напрацювання є у вітчизняній та зарубіжній науці), та, за результатами цього аналізу, робить висновок – які сторони проблеми вивчені кращі, а які гірше, чи є якісь протиріччя між дослідниками з приводу окремих питань, в чому їх думки збігаються. Текст розділів та підрозділів має містити закінчену інформацію, бути викладеним послідовно, логічно, аргументовано, з висвітленням наявних проблем. Якщо з тієї чи іншої теми у літературі існують різні точки зору, їх слід навести, проаналізувати, визначити найбільш вдалу. Окрім того, доречно висловити власну позицію з цього приводу.

У емпіричному розділі автор описує процедуру емпіричного дослідження, вибірку досліджуваних, використані методики, наводить результати статистичного аналізу результатів (таблиці, графіки тощо; якщо їх багато, або їх багато, то їх доцільно переносити у додатки), та результати якісного аналізу. В ході останнього, необхідно вияснити, чи існує у отриманих результатах якась закономірність, чи можна пояснити це якимось теорією (або, навпаки, результати суперечать їй). У емпіричних розділах повинні наводитись данні статистичної обробки результатів («20% піддослідних» замість «12 осіб з 60»).

У емпіричній частині також наводяться практичні рекомендації (психокорекційні, консультативні, психопрофілактичні тощо), якщо це є одним з завдань дослідження.

Безпосередньо будь-яке емпіричне дослідження містить наступні кроки:

1. Знайомство з піддослідними та пояснення їм мети та сутності дослідження. У випадку дослідження тих явищ, відносно яких у піддослідних може спрацювати ефекти соціальної бажаності (наприклад, рівень агресивності) мету доречно формулювати у загальній абстрактній формі ("*дослідження особливостей характеру*"); іноді в таких випадках використовується метод обману, коли піддослідним повідомляється неправдива мета (наприклад, при роботі з проєктивними методиками можна казати, що вони направлені на "*дослідження особливостей уяви*").

2. Інструктаж піддослідних по завданням методик або питанням анкет.

3. Роздача стимульних матеріалів або зачитування завдань

4. Збір бланків (анкет). Обов'язково слід подякувати піддослідних та, при необхідності, домовитись з ними на предмет одержання своїх результатів.

5. Проведення обробки результатів – отримання "сирих" результатів, переклад їх у стандартні оцінки. Після обробки результатів кожного піддослідного, проводиться первинна та вторинна статистична обробка результатів. У більшості випадків для цього використовуються комп'ютеризовані програми OCA, SPSS, Statistica, тощо. Методи математичного аналізу підбираються у відповідність із метою та завданнями дослідження. На основі отриманих математичних даних необхідно провести їх якісний аналіз, в ході якого виявити:

- а) чи спостерігається у результатах якась тенденція, закономірність ?;
 б) чим це можна пояснити (якоюсь теорією, особливістю вибірки і т.п.)?

Викладаючи основний текст роботи, обов'язково слід посилатися на конкретні джерела інформації. Подаючи матеріал, необхідний для розкриття теми, можна використовувати графіки, схеми, таблиці, наводити приклади з психологічної практики. Ілюстрації (схеми, графіки) і таблиці можна подавати в курсовій роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, на наступній сторінці або у додатках. Ілюстрації позначають словом "Рис." і нумерують послідовно в межах розділу за винятком ілюстрацій, поданих у додатках (за таких умов вказується «див. додаток А»).

Номер ілюстрації або таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка. Наприклад: Рис. 1.2. (другий рисунок першого розділу). Назви ілюстрацій розміщують після їхніх номерів і друкують симетрично до тексту. Назви таблиць зазначаються над таблицею з рівнянням посередині аркуша. Слово "Таблиця" починають з великої літери і рівняють справа аркуша.

ВИСНОВКИ розміщують після основного тексту роботи, починаючи з нової сторінки. Вони повинні бути лаконічними, органічно впливати із змісту роботи і не торкатись тих аспектів, які автором не розкривались. Обсяг висновків – 2-3 сторінки). Не дивлячись на незначний обсяг цього пункту, він, фактично, є головним у всій роботі, оскільки містить найбільш значущі висновки, які були зроблені за результатами теоретичного та емпіричного дослідження. Слід зазначити, що ці висновки не повинні дублювати конкретні (у тому числі й числові) результати, оскільки носять узагальнений (але при цьому чіткий) характер. Бажано, щоб структура висновків відповідала поставленим завданням (часто кожний висновок нумерують). У висновках слід сформулювати перспективу подальшого дослідження, намічену автором.

- *Список використаних джерел* формується в алфавітному порядку допустимо й у порядку появи посилань у тексті). Коректний виклад матеріалу припускає різного виду посилання на джерело. Посилання необхідно робити таким чином: у тому місці тексту, що потребує посилання, розкриваються квадратні дужки, всередині яких ставиться порядковий номер необхідного джерела. Порядковий номер джерела у квадратних дужках повинен відповідати порядковому номеру джерела у списку використаних джерел. Оформлення посилання може виглядати як перераховування джерел, наприклад [5; 13; 85]. Посилання бувають і прямі, коли чужа мова відтворюється буквально дослівно (в цьому випадку вони носять назву цитат. Цитата – це дослівна витримка з якого-небудь тексту, тобто частина тексту, взята без змін. Оформлення цитати вимагає обов'язкового дотримання правил пунктуації, тобто перед цитуванням ставиться двокрапка, потім відкриваються лапки і після приведення необхідного уривка вони закриваються; після цитати в квадратних дужках ставиться номер джерела і сторінка (велика літера «С» та крапка після неї), із якої взято текст

(наприклад [5, С.13]). Цитування на абстрактні джерела, типу «матеріали Internet» не допускається. Якщо автор використав іншомовні джерела чи інтернет-ресурс, то останні подаються після вітчизняних джерел. Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи, міжнародних і державного стандартів з обов'язковим наведенням назв праць (див. додаток Г). Зокрема потрібну інформацію можна одержати із таких міждержавних і державних стандартів: ДСТУ 2015 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

- **Додатки.** Цей розділ не є обов'язковим у теоретичній роботі (але, тим не менш, бажаний). До додатків може включатися допоміжний матеріал, необхідний для повноти сприйняття курсової роботи: таблиці проміжних числових даних; використані методики (якщо використовується стандартна відома методика (тест), дається лише її короткий опис. Якщо ж у дослідженні були використані маловідомі, авторські методики, їх необхідно детально описати); протоколи досліджень; листи підтримки результатів курсової роботи; ілюстрації допоміжного характеру тощо. Всі додатки повинні бути пронумеровані (додаток А, додаток Б тощо) та підписані.

Кожний структурний елемент курсової роботи починається з нової сторінки.

Незважаючи на спільність вимог кожна тема має свої особливості, які необхідно враховувати як у процесі складання плану, так і написання тексту.

3. СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВИХ РОБІТ

Мова всіх наукових робіт має свої стилістичні особливості. Найбільш характерними особливостями даного стилю виступають такі:

• **Насиченість термінами** - заміна побутових, життєвих понять науковими термінами. Приклади заміни одних понять іншими наведені нижче:

Побутовий стиль	Науковий стиль
... Переживання та почуття людей, що брали участь у дослідженні...	... Емоційний стан піддослідних...
... Розумний...	... Інтелектуально-розвинений...
... Дані не викликають сумніву...	... Надійні та валідні результати...

Поряд з тим, у наукових роботах не повинно бути професійних жаргонізмів (понять, які використовуються лише у вузькопрофесійному середовищі). Тому замість словосполучення «був проведений Векслер» треба писати «була використана шкала інтелекту (тест) Д.Векслера»).

- **Відсутність емоційних мовних виразів.** Науковий текст завжди відрізняється певною «сухістю», йому не властиві емоційні словосполучення типу “хто б міг подумати, що будуть такі результати?” або «які ж це цікаві данні !...».

- **Використання великої кількості іменників з абстрактним значенням.** Науковий текст містить багато слів типу «дослідження», «вивчення», «аналіз», «розгляд» тощо.

- **Логічна послідовність, цілісність та зв’язність тексту.** Науковий текст, за своєю суттю, це сукупність певних положень за допомогою яких доводяться (обґрунтовуються) такі положення. Це досягається за допомогою словосполучень, які вказують на:

- послідовність розвитку думки – “спочатку...”, “по-перше..., по-друге...”, “перед усім...” тощо;

- причинно-наслідкові зв’язки – “у зв’язку з цим...”, “внаслідок цього...”, “саме тому...”.

- перехід від однієї думки до іншої – “звернемось до ...”, “розглянемо...”, “зупинимось на...”, “перш ніж перейти до ...”.

- висновок, результат – “таким чином”, “у заключенні слід відмітити...”, “все це дозволяє зробити висновок...”.

- **Безособовість.** Наукове мовлення, в основному, має характер безособового монологу. Тому, наприклад, замість виразу «я отримав результати...» пишуть «були отримані результати». Коли автору роботи необхідно вказати на себе, то замість займенника «я» прийнято використовувати «ми» («нами було проведено дослідження...») або позначати себе у 3-й особі (“автор вважає що...”).

- **Ясність, точність, зрозумілість тексту** – відсутність невизначених малозрозумілих словосполучень типу «окремі фактори...» (які саме?), або логічних помилок («більша половина піддослідних...»). Не треба без необхідності вживати іноземні слова, які дублюють рідну мову («індиферентне ставлення» замість «байдужого»). Виключенням є ті випадки, коли використання слів іноземного походження є загальноприйнятим у науці («виявлена кореляція», «рівень чутливості» тощо). У науковому тексті (як і будь-якому іншому грамотному) не повинно бути тавтологій, наприклад «15 осіб піддослідних», «стресова напруга» тощо.

- **Лаконічність тексту** – відсутність багатослів’я, зайвих слів (наприклад «15 осіб піддослідних», «стресова напруга»). У науковому тексті (як і будь-якому іншому грамотному) не повинно бути тавтологій.

- **Об’єктивність тексту** – повинні бути вказівки на джерело тієї чи іншої думки, факту – “за свідченням дослідника...”, “за даними...”, “як вважають...”, “на нашу думку...” тощо.

• **Велика кількість виразів з використанням пасивної форми** – “були отримані дані...”, “ця проблема аналізувалась...” (замість “дослідник отримав результати...”, “вчений аналізував проблему...”). Це дозволяє сконцентрувати увагу перед усім на об’єкті та предметі дослідження, а не на суб’єкті-досліднику (хоча останнє іноді є необхідним).

4. ОСНОВНІ ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ ОФОРМЛЕННЯ КУРСОВОЇ РОБОТИ

1) Наукова робота виконується на стандартних білих аркушах паперу формату А4 (210 x 297 мм). Використовується шрифт Times New Roman текстового редактора Word розміром (кеглем) 14 пт. Абзацний відступ – 1,25.

2) Стандартні поля аркушу складають: верх та низ – по 20 мм, ліве поле – 30 мм, праве – 10-15 мм.

3) Заголовки структурних частин (“ЗМІСТ”, “ВСТУП”, “РОЗДІЛ”, “ВИСНОВКИ”, “СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ”, “ДОДАТКИ”) друкуються великими літерами по середині аркушу. Заголовки підрозділів друкуються маленькими літерами (крім першої). Наприкінці заголовку крапка не ставиться.

Шрифт друку повинен бути чітким, стрічка чорного кольору середньої жирності. Щільність тексту курсової роботи повинна бути однаковою. Перенос слів не дозволяється.

4) Кожна структурна частина наукової роботи починається з нової сторінки (але не підрозділи).

5) Всі сторінки (крім титульної та змісту) повинні бути пронумеровані.

6) Всі розділи та підрозділи основної частини повинні бути пронумеровані – “Розділ І”, “1.1....” тощо. Такі частини, як “Вступ”, “Висновки”, “Перелік використаних джерел”, “Додатки” не нумеруються.

7) Всі схеми, таблиці, малюнки, графіки, формули повинні бути пронумеровані та підписані.

8) Курсова робота повинна бути виконана державною мовою. Обсяг основного тексту курсової роботи має становити 30-35 сторінок. До загального обсягу курсової роботи не входять додатки, список використаних джерел, таблиці, схеми тощо, які повністю займають площу сторінки. Але всі сторінки зазначених елементів курсової роботи підлягають нумерації на загальних засадах

5. ЗАХИСТ КУРСОВОЇ РОБОТИ

Після реєстрації курсова робота передається на кафедру. Науковий керівник складає рецензію на курсову роботу, у якій зазначаються позитивні сторони роботи та її недоліки. Курсову роботу курсант, студент, слухач захищає прилюдно в навчальній групі у присутності комісії. Доповідь, як правило, триває близько 5–7 хвилин. Орієнтовна структура доповіді повинна відображати структуру курсової роботи. Особливу увагу необхідно приділити характеристиці практичних рекомендацій щодо вирішення проблеми.

Після доповіді курсант, студент, слухач відповідає на поставлені членами комісії запитання. Відповіді на питання повинні бути короткими, по суті поставленого питання, що свідчить про компетентність у зазначеній проблемі, а також про володіння матеріалом роботи.

Під час захисту оцінюються якість виконаної курсової роботи, рівень знань з теми, логічність та аргументованість викладання думок, здатність відповідати на поставлені запитання.

Остаточню курсову роботу оцінюється комісією за результатами захисту з урахуванням оцінки наукового керівника, зазначеної у рецензії.

У випадку, коли курсант (студент) на захисті отримає незадовільну оцінку, комісія приймає рішення про повторний захист або про зміну теми курсової роботи.

Типові помилки при захисті курсової роботи, які слід уникати курсанту (студенту):

1. Надмірно докладно доводити актуальність дослідження.
2. Занадто багато місця відводити теоретичного огляду проблеми на основі вивчення джерел, оскільки у вас залишиться недостатньо часу на опис емпіричного дослідження.
3. У літературному огляді переказувати роботи поза зв'язком з аспектом поставленої проблеми.
4. Все вищезгадане не залишить часу на виклад висновків з проведеної роботи.

6.ОРІЄНТОВНІ ТЕМИ КУРСОВИХ РОБІТ З ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

1. Особливості розвитку самосвідомості підлітків.
2. Психологічні особливості прояву емпатії у сучасного студента.
3. Оцінка рівня самоконтролю студентської молоді.
4. Образ материнства (батьківства) у психологічній картині світу молоді
5. Особливості психологічної готовності до материнства у юнацькому віці
6. Особливості підлітків, які грають в азартні ігри

7. Патріотизм в уявленнях сучасних підлітків (юнаків, молоді - вік за вибором курсанта).
8. Динаміка мотивів учіння підлітків (старшокласників, студентів) тема за вибором курсанта).
9. Дослідження мотивів гри в комп'ютерні ігри в підлітковому / юнацькому віці (вік за вибором курсанта).
10. Мотивація до навчання у успішних та неуспішних підлітків (студентів)
11. Дослідження прокрастинації у сучасних підлітків (юнаків, молоді)
12. Особливості механізмів психологічного захисту в стресових ситуаціях (вік на вибір).
13. Уявлення курсантів про ідеального викладача
14. Вікова динаміка уявлень про ідеального викладача
15. Особливості ідентичності сучасних підлітків.
16. Вікова динаміка мотивації досягнення
17. Особливості тривожності підлітків.
18. Особливості ціннісних орієнтацій сучасних підлітків (юнаків, молоді - за вибором курсанта).
19. Динаміка формування ціннісних орієнтацій в юнацькому віці.
20. Особливості мотивації професійної діяльності різних вікових груп
21. Мотивація досягнення успіху сучасних підлітків (юнаків).
22. Мотивація до майбутньої професійної діяльності у курсантів різних спеціальностей.
23. Особливості уявлень юнаків про щасливу сім'ю
24. Психологічне дослідження ставлення до цивільного шлюбу у осіб різного віку
25. Образ ідеального чоловіка (дружини) в уявленнях підлітків (юнаків, молоді)
26. Соціально-психологічні настанови молоді до сімейного життя.
27. Дослідження ціннісних орієнтацій сучасних підлітків (юнаків, молоді - за вибором курсанта)

Можливе написання курсової роботи з теми, запропонованої курсантом (попереднє затвердження теми керівником – обов'язкове!)

*Додаток А**Зразок оформлення титульної сторінки курсової роботи*

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

Кафедра психології

КУРСОВА РОБОТА

з вікової психології

на тему: _____

Курсанта ____ курсу ____ групи
Галузь знань: 05 «Соціальні та
поведінкові науки»
спеціальність: 053 «Психологія»

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник:

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

Члени комісії:

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. СТАН ДОСЛІДЖУВАНОЇ ПРОБЛЕМИ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ	5
1.1. Теоретичні підходи до проблеми агресії	5
1.2. Фактори виникнення та прояву агресії.....	12
1.3. Особливості агресивності у підлітковому віці.....	17
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРЕСИВНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	23
2.1. Характеристика програми дослідження	23
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження агресивності серед підлітків	26
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	34
ДОДАТКИ.....	38

Додаток В
зразок оформлення вступу курсової роботи

ВСТУП

Актуальність дослідження. На кожному етапі розвитку суспільства, особливо в нестабільні часи, важливого значення набуває проблема формування духовно здорової особистості, яка здатна адаптуватися до життя в складних соціокультурних умовах, займатися суспільно значущою діяльністю, брати на себе відповідальність за прийняття рішення. Це передбачає перебудову процесу виховання і навчання таким чином, що вже в дошкільному віці одним з основних завдань має стати максимальне розкриття індивідуальних можливостей, самоактуалізація особистості кожної дитини та утвердження її позитивних рис: впевненості у власних силах, наявності адекватної самооцінки, ініціативності, прагнення до самовдосконалення. Самооцінка є складним за психологічною природою феноменом. Вона є центральною ланкою довільної саморегуляції й чітко визначає напрямки і рівень активності людини, її відношення до світу, до людей, до самої себе. Самооцінка включена в безліч зв'язків зі всіма психічними утвореннями особистості і виступає у якості важливої детермінанти всіх форм і видів її діяльності і спілкування.

Витоки уміння оцінювати себе закладаються ще в ранньому дитинстві, а його розвиток і вдосконалення відбувається протягом всього життя людини. Самооцінка дозволяє зберегти стійкість особистості незалежно від змінних ситуацій, забезпечуючи можливість залишатися самим собою. Дошкільний вік – початковий період усвідомлення дитиною самої себе, мотивів і потреб в світі людських відносин. Варто сказати, що у старших дошкільників розвиток загальної і часткової самооцінки може відбуватися неоднаково. Загальна самооцінка дитини може абсолютно відрізнятися від часткової. Тому важливо в цей період закласти основи для формування диференційованої адекватної самооцінки. Все це дозволить дитині правильно

оцінити себе, реально розглядати свої сили при вирішенні завдань і вимог соціального середовища, відповідно до цього самостійно ставити перед собою цілі і завдання.

Як у вітчизняній, так і в зарубіжній психологічній літературі самооцінці приділено значну увагу. Проблема розвитку самооцінки, її структури, функцій висвітлюються в роботах Л.С.Виготського, Д.Б. Ельконіна, Л.І. Божович, І.С. Кона, М.І. Лісіної, А.І. Ліпкиної, Е. Еріксона, К. Роджерса та інших психологів і педагогів. Закономірності формування самооцінки в дитячому віці були досліджені О.А. Белобрикіною, Л.І. Божович, В.А. Горбачовою, А.В. Захаровою, А.І. Ліпкиною, М.І. Лісіною, В.С. Мухіною, Є.І. Савонько, Л.І. Уманець та іншими.

Формуючись в ранньому віці, самооцінка дитини тривалий час залишається пластичною, що дозволяє створити певні умови для її зміни в разі порушення адекватності і позитивності. Самооцінка вдосконалюється протягом всього життя людини, спираючись на раніше сформовану, і тому дуже важливо досліджувати, вивчати, знаходити нові шляхи та методи формування адекватної самооцінки старшого дошкільника, бо саме в цей період спостерігаються первинні вияви самооцінки. Саме це і зумовило вибір теми даного дослідження "Особливості розвитку самооцінки в старшому дошкільному віці".

Об'єкт дослідження: самооцінка дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: особливості співвідношення загальної та часткової самооцінки у старших дошкільників.

Мета дослідження - визначити особливості самооцінки старших дошкільників та виявити специфіку співвідношення їхньої загальної та часткової самооцінки.

Для досягнення мети нами окреслено такі **завдання дослідження:**

- теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку самооцінки;

- аналіз наявних методів та методик, спрямованих на дослідження рівня розвитку самооцінки;
- виявлення рівнів розвитку самооцінки досліджуваних і зокрема дослідження співвідношення між їх загальною та частковою самооцінкою;
- добір вправ та методичних рекомендацій для батьків і вихователів, спрямованих на формування адекватної самооцінки у дітей дошкільного віку.

В дослідженні були використані такі **методи та методики**:

- *теоретичні*: теоретичний аналіз та синтез наявної інформації з зазначеної проблеми;
- *емпіричні* (вивчення загальної самооцінки за допомогою методики «Драбинка» В.Г.Щур, методики «Який я?»; методика «Склади картинку»; дослідження оцінок дітей вихователями за допомогою методу експертних оцінок);
- *методи обробки отриманих результатів* (кількісний та якісний аналіз).

Теоретико-методологічні основи дослідження. Вихідним теоретичним положенням, що визначає логіку нашого дослідження, є принципи розвитку, детермінованості, єдності свідомості і діяльності (Б.Г. Ананьєв, В.В. Давидов, К.К. Платонов, С.Л. Рубінштейн, А.А. Смирнов, Б.М. Теплов, Д.Б. Ельконін та ін.).

База дослідження. У даному дослідженні брало участь 40 дітей старшого дошкільного віку (від 5 до 6 років) ДНЗ №1 м. Щорса Чернігівської області.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (45 найменування) та додатків. Робота містить 6 рисунків та 5 таблиць. Загальний обсяг роботи – 68 сторінок.

У першому розділі наведені результати теоретичного аналізу проблеми, зокрема проаналізовано підходи до проблеми самооцінки та розкрито її види, подано аналіз підґрунтя самооцінки, теоретично досліджено особливості розвитку самооцінки на різних вікових етапах.

У другому розділі розглянуто основні методи та методики дослідження розвитку загальної та часткової самооцінки, наведений опис процедури емпіричного дослідження; подано аналіз отриманих результатів та наведено рекомендації щодо формування адекватної самооцінки.

*Додаток Г**Зразок оформлення списку використаних джерел***СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Амбрумова А.Г., Бородин С.В., Михлин А.С. Предупреждение самоубийств. Москва, 1980.
2. Амбрумова А. Г. Психология самоубийства: социальная и клиническая психиатрия. 1996. № 4.
3. Бек А. Т. Когнитивная терапия. Питер, 2003. 298с.
4. Бойко О.В. Морфология суицида. Журнал социологии и соц. антропологии, 2004. С. 138-160.
5. Вагин И. Психология жизни и смерти. Санкт-Петербург, 2012.
6. Выготский Л.С. Психология. Москва: ЭКСМО-Пресс, 2000. 1008с.
7. Гордон Хэмбли. Телефонная помощь. Руководство для тех, кто желает помогать по телефону / за ред. А. Н. Моховиков. Одесса: ФСПП "Перекресток", 1993.
8. Дюркгейм Э. Самоубийство. Социологический этюд. Санкт-Петербург, 2008. 416с.
9. Каневський В.І. Суїцидологія в соціальній роботі: навчальний посібник. Миколаїв, 2014. 6с.
10. Лукас К., Сейген Г.М. Молчаливое горе: Жизнь в тени самоубийства. Москва, 2000.
11. Меннингер К. Война с самим собой. Москва: ЭКСМО-Пресс, 2001. 480с.
12. Ромек В. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях. Санкт-Петербург, 2004. 256с.
13. Салливан Г. Теория межличностных отношений и когнитивные теории личности. М., 2007.
14. Старшенбаум Г. В. Суицидология и кризисная психотерапия. Москва: Когито-Центр, 2005. 375с.

15. Суицид: хрестоматия по суицидологии. Киев, 1996. 216с.
16. Тарабрина Н. В. Практикум по психологии посттравматического стресса. Санкт-Петербург, 2001. 272с.
17. Тихоненко В. А. Классификация суицидальных проявлений: Актуальные проблемы суицидологии. Москва, 1978. С. 59-73.
18. Хорни К. Наши внутренние конфликты: Невроз и развитие личности. Москва, 1997.
19. Эдвин С. Шнейдман: Душа Самоубийцы. Серия: Теория и практика психологической помощи, 2001. 513с.
20. Юнг К.Г. Либидо, его метаморфозы и символы. Москва, 1994. 26с.
21. CederekeM. Prediction of repeated parasuicide after 1-12 months. Psychiatry. 2005. P. 101-109